

Lieve Tilly

Het leven in Indië tijdens de Eerste Wereldoorlog

Samenstelling: Toon ten Hengel - 2e versie, 2025

Voorwoord

Het is september 1917. Henriëtte in Indië en haar zus Tilly in Brussel hebben al enkele jaren geen onderling contact meer. In de Eerste Wereldoorlog is Nederland neutraal, terwijl België het slagveld van Europa vormt.

Henriëtte (Jet) Sizoo-Bechger woont in Palembang - Indië. Zij besluit voor haar zus een dagboek bij te houden. Het dagboek heeft ze in vijf schriftjes (I t/m V) vastgelegd. En begint dan vaak met "Lieve Tilly".

Jet was mijn grootmoeder van moeders kant.

Zusjes Bechger [1] tijdens WOI en hun (latere) kinderen:

<u>Palembang</u>	<u>Brussel</u>	<u>Soerabaja</u>	<u>Gorcum</u>
Jet en Jacob	Tilly en Guste	Mary en Isaak	Bets en Daan
Sizoo	+Oncle Joseph	Boone	Pickée
Teddy		Joop	o.a. Piedie
Jossy		Maria	
Jaap			
Ton			

Evenals alle andere in dit boek genoemde internetlinks is de kaart van Palembang met daarop waar Jet en Jacob gewoond en gewerkt hebben, aanklikbaar op of via:

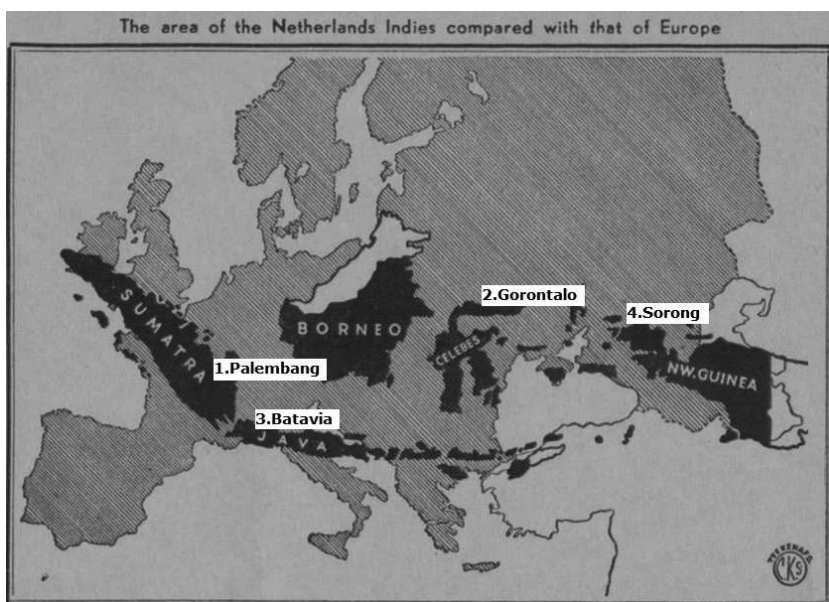
<https://www.tenhengel.nl/>

Met uitzondering van de familie-namen zijn alle achternamen in het dagboek uit privacy-overwegingen aangepast.

De schrijf- of taalfouten van Jet heb ik zo gelaten.

Het dagboek heb ik aangevuld met mijn eigen ervaringen uit de tropen. Hier en daar heb ik de tekst van Jet voorzien van een toelichting.

Mijn moeder Jossy (tweede kind van Jet) is geboren en opgegroeid in Indië. Na haar trouwen in Nederland met Tonnie ten Hengel - mijn vader - zijn ze samen naar Indië gegaan. Mijn moeder heeft in Indië en Nieuw Guinea in totaal op vier plaatsen gewoond: Palembang, Gorontalo, Batavia en Sorong.

Afbeelding: Indië vergeleken met Europa.

Leiden University Libraries Digital Collections: Central Bureau of Statistics - Statistical Abstract of the Netherlands Indies 1940

Nico Sizoo en mijn dochter Barbara troffen elkaar op het werk voor de gemeente Rotterdam. Nico heeft de dagboek-schriftjes gekopieerd. Barbara is gestart met het digitaliseren ervan. Ik heb het na mijn pensioenering overgenomen en alles in dit boekje verwerkt.

Palembang 5 September 1917.
Lieve Tilly, Door de oorlog
nog zoo lang kan duren en
de mogelijkheid om met
elkaar te corresponderen
heelmaal afgesloten is, wil ik
iederens dag wat neerschrijven
aan je en je dat later doen
toekomen. De bedoeling
daarvan is, dat je anderz van
al dien tijd niets van ons
weet; enfin, dat je van ons
op de hoogte blijft, al lees je het
zooveel later.

Teddy is nu al bijna 6 maanden
in het begin had ik een gevoel,
of we nooit door die eerste
weken heen zouden komen,
maar achteraf alles toch
nog vlieg gegaan. Hij is nu
een lekker gerond kind, een
heele tegenstellig met het
mager schammetje, dat
hij eerst was. Maar als je in

Aan Tilly schrift I

Palembang, 5 September 1917

Lieve Tilly, Daar de oorlog nog zoo lang kan duren en de mogelijkheid om met elkaar te corresponderen helemaal afgesloten is, wil ik iedere dag wat neerschrijven aan je en je dat later doen toekomen. De bedoeling daarvan is dat je anders van al dien tijd niets van ons weet, enfin, dat je van ons op de hoogte blijft, al lees je het zooveel later.

Teddy is nu al bijna zes maanden, in het begin had ik een gevoel of we nooit door die eerste weken heen zouden komen, maar achteraf is alles toch nog vlug gegaan. Hij is nu een lekker gezond kind, een heele tegenstelling met het magere scharminkeltje dat hij eerst was. Maar als je in aanmerking houdt dat hij een maand te vroeg op het wereldtooneel verscheen, mogen we nog dankbaar zijn.

O Tilly, een paar weken geleden las ik dat er onder de bevolking van België tering heerscht door de ondervoeding. Krijgen jullie nog genoeg; ik heb nog hoop, dat je met veel geld je van gesmokkelde waren voeden kunt. Wat een vreeselijke toestand toch, maar ik zou over ons schrijven en niet mijn angst over jullie lucht geven.

Denk je altijd aan ons Tilly, als je naar Ma's rustplaats gaat, wat zou Ma het toch prettig gevonden hebben, onze kleuter te zien. Hij wordt zoo lief, alleen hoest hij en dat maakt me dikwijls zoo ongerust. Sinds zondag eet hij Pisang Ambon, dat vindt hij verrukkelijk.

Jaap geeft op 't oogenblik boekhoudles, ik deed dat eerst, maar het was me te vermoeiend; de heelen dag met het kind bezig en me dan 's avonds nog inspannen. Je kunt hier heel wat minder

dan in Europa. Het was vandaag zeldzaam warm. Dag Tilly. Tot morgen.

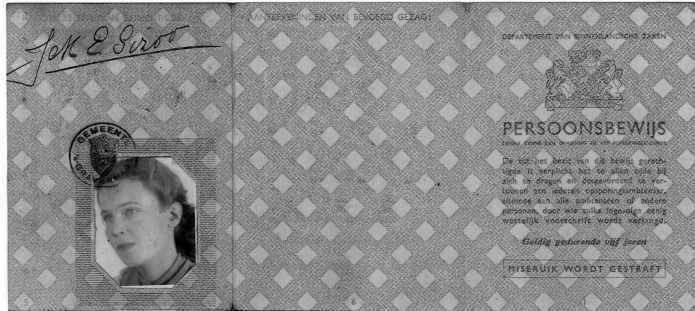
Henriëtte Elisabeth Jeanne Hubertine Cornelia Bechger (Jet): 14/04/1888 - 07/08/1944 en Jacob Nicolaas Sizoo (Jacob, Jet noemt hem vaak Jaap): 14/02/1887 - 03/08/1933 zijn op 16 december 1915 met de handschoen getrouwd. Jacob was als luitenant gemobiliseerd voor de Eerste Wereldoorlog. Jet is op 18 december 1915 met de s.s. "Prinses Juliana" vanuit Nederland vooruit gereisd naar Palembang op Sumatra [2]. Jacob is haar op 12 februari 1916 achterna gereisd met de s.s. "Oranje" [3].

Jacob Sizoo gaat in Palembang werken als agent voor de Moluksche Handels-Vennootschap.

Op 15 maart 1917 is in Palembang Théodore Joseph Daniël Sizoo (Teddy) geboren. Mijn moeder Josephine Mathilde Elisabeth Sizoo (Jossy) is na WOI ook in Palembang geboren; op 4 juli 1919.

In de Tweede Wereldoorlog woonde Jossy op het Van Deventerplein nr 1 in Voorburg. Zij heeft in de oorlog in de gaarkeuken gewerkt. In dat gebouw zit nu (2025) de basisschool Prof. Casimir. De school waar mijn vrouw Joke onderwijs aan kleuters geeft.

Waar mijn moeder pal na WOI is geboren, ben ik als eerste van het gezin vlak na WOII geboren.

Mijn vader Tonnie werkte voor Shell. Wij hebben tot 1951 in Batavia - Indië gewoond op de Kenarilaan 22 [4].

Uiteindelijk moest Shell Indonesië verlaten en verhuisden wij naar Sorong op Nederlands Nieuw Guinea (NNG). Wij hebben tot medio 1961 bij de Papua's gewoond. De papua's zijn buitengewoon aardige mensen. Voor ons was het een fantastische tijd.

Om de drie jaar had mijn vader vakantie van een jaar in Nederland. We reisden dan met het vliegtuig. Zoals op de volgende foto vlak voor de terugreis naar NNG met een Lockheed Constellation die in dit geval in de hangar moest opstarten omdat het buiten vroom en er veel sneeuw lag (februari 1956). Ons gezin met v.l.n.r. Frans, Tonnie, Jossy, Peter, Toon en Marijke.

Tijdens de periode van drie jaar werken in Sorong kon mijn vader en ons gezin tussendoor een maand op vakantie naar Sydney, Australië.

7 Sept. 1917

[Jacob:] *Een prachtig idee van Jet om je zoo een beetje op de hoogte te houden. 't Is nu alsof we telkens een oogenblikje met je babbelen kunnen. Het zal wel lastig zijn om je goed op de hoogte te houden; er is al zoo veel gebeurd sinds we je voor het laatst hebben gezien. Misschien komt er zoo nu en dan nog wel iets van vroeger voor den dag, maar we zullen ons toch speciaal bepalen tot het tegenwoordige.*

Zoo langzamerhand zullen wel al onze kennissen op het tooneel, dat is dan hier in het schrift, verschijnen. Hoe de menschen hier met elkaar omgaan zal je op den duur wel duidelijk worden. Indië is een land waar wel geld verdiend wordt. In het begin is het wel wat tobben, maar op den duur, laten we zeggen na een jaar of 5, kan je wel wat overhouden. Je begrijpt, dat je dan nijd en afgunst onder de menschen krijgt, als de een f 100 in de maand (alles gaat hier bij de maand) meer verdient dan de ander. En waar je betrekkelijk in zoo'n kleinen kring leeft (er zijn hier 150 à 200 volbloed Europeanen) en bovendien er niemand is, die zaken doet voor eigen rekening, dan is het algemeen bekend, wat iemand verdient. Bovendien wordt hier niet zoo hard gewerkt; de menschen hebben veel vrije tijd en steken dikwijls de koppen bij elkaar in de sociëteit, daar wordt er alle kwaad gesproken en zijn de menschen vreselijk gemeen in het ten uitvoer brengen van hun haat. Een treffend staaltje ga ik je vertellen, waar Jet en ik gloeiend van verontwaardiging over waren.

Wij kennen hier een paar menschen de heer en mevrouw Vriends, brave katholieke menschen, zeer eenvoudig, die met hun 3 kinderen rustig en gelukkig leefden buiten alles om. Zij bemoeiden zich met niemand speciaal, spraken nooit kwaad en kwamen flink voor hunne beginselen uit. Hij was in Holland gemeentesecretaris (in Brabant geboren) en zij was een

brouwersdochter uit het Noorden van jullie geteisterd land. Hij was hier civielgezaghebber, dat is iets minder dan controleur bij het binnenlandsch bestuur. Een paar huizen van hem woont een collega van hem, die door kruipen, likken en konkelen het al iets verder had gebracht en door zijn manier van optreden bij hun beider chef, den resident een wit voetje had gekregen. Nu was Vriends, op goeden voet met den dominee (waar wij ook goed mee zijn). De dominee hier is een echte brooddominee, iemand, die vreeselijk op den penning is en ook een andere prachteigenschap heeft, dan hij vreeselijk kwaad spreekt in als hij het niet met je vinden kan, alles maar rondbazuint, waar of niet waar, dat doet er niet toe. Nu was die dominee in onaangenaam-heden met den resident gekomen, natuurlijk gevolg, dat deze zielenherder den resident over den hekel haalt en niet mis ook. Natuurlijk vernam de resident al gauw, wat er gaande was. Op een goeden dag ziet de buurman van Vriends, dat de laatste met z'n vrouw bij den dominee op bezoek waren geweest en brieft dan direct den resident over. Deze laat den volgenden dag Vriends roepen en maakt hem vreeselijk uit, zegt o.a. "je bent een laagstaand individu" en tot slot jaagt hij hem als een hond weg. Gelukkig blijft Vriends kalm, doch kan niets meer in het midden brengen. Vriends is zoo van streek, dat hij van den dokter een bewijs mocht hebben, dat hij overspannen is en 2 maanden verlof krijgt. Het verblijf wordt hem na het gebeurde onmogelijk; hij gaat met vrouw en kinderen naar Batavia tot herstel van gezondheid en om zich over zoo'n handelswijze te beklagen. Alles van die menschen ligt nu in duigen; ze waren 3 weken geleden verhuisd, hadden zich keurig ingericht en moeten nu alles verkoopen. En wie weet wat een ellende die menschen te wachten staan.

Zondag 9 september 1917

't Is vandaag gelukkig schitterend weer, warm, maar dat hindert niet, daarvoor zijn we in "Jan Oost". Met regenachtig en winderig weer ben ik altijd bang, dat het kind kou vat. Hij hoest nog steeds. De dokter had beloofd hem te komen inenten vijf weken geleden, maar we zien hem maar niet. Nu beloofde hij gisteren, toen we hem tegen kwamen, Woensdag. Weet je, die man heeft dezelfde kwaal als vroeger mijn patroon Maarssen in Rotterdam (je weet wel, de Juif [Frans voor Jood]) hij schiet niet op en komt nooit klaar en komt dientengevolge nooit als je hem roept, d.w.z. altijd veel later, als je dikwijls weer beter bent. We hebben gisteren op de vendutie van Vriends voor Teddy een sprekende beo [vogel] gekocht.

Zoo 'n vendutie is eigenaardigs Indisch. Als je van de eene plaats naar de andere verhuist, verkoop je zoo ongeveer je heele hebben en houden, d.w.z. je meubelen, planten, enfin alles wat moeilijk over te brengen is. Je hebt hier natuurlijk geen emballleur en dergelijke en meubelen overbrengen zou trouwens te veel kosten. Dus alles blijft in het huis staan, zooals het stond, je laat alles zoo voordeelig mogelijk uitkomen en den avond vóór de vendutie is het kijkavond. Den volgenden morgen wordt het bij opbod verkocht; in het Maleisch; er zijn altijd massa's Inlanders, die soms de onmogelijkste dingen duur koopen.

Gek, dat je zoo gauw aan al dergelijke dingen went; je bent nog geen 14 dagen in Indië, of je vindt al dergelijke dingen heel gewoon en praat druk over alles mee.

Bij ons vertrek uit Sorong in april 1961 hebben we onze teakhouten tropenmeubels meegenomen. Ze zijn door ons nog tot 2008 gebruikt.

Vandaag Zondag rijsttafelen we en wat zullen jullie vandaag te eten hebben? en hoe lang zal dat alles nog duren. Moed houden maar; wie weet is er eerder vrede dan we denken hoewel ik er niet veel hoop op heb.

Sinds gisteren krijgt de kleine baas farine lactee in zijn melk [Farine lactée heet bij Nestlé tegenwoordig Cerelac; lammetjes pap], hij vindt het verrukkelijk. Zoo-even heeft hij pisang gehad, maar was diep verontwaardigd, toen het op was.

Vanavond moeten we naar Swagers (je herinnert je nog wel uit Gorcum), die is jarig; wat zal dat weer vervelend zijn. Het visiteur is hier 's avonds van 7 tot halfnegen.

Ik omhels jullie allemaal heel stevig.

Maandag 10 September 1917

Gisteravond togen we naar de familie Swagers. We stuurden den jongen uit om een bedja (karretje door een Chinees getrokken),

Nu: Becak [spreek uit betjak] of Riksja. In 1961 in Hong Kong zit Jossy (mijn moeder) met haar jongste (Frans) in een Riksja.

Op die definitieve terugreis naar Nederland voeren we vanuit Hong Kong met de Hessenstein van de Norddeutscher Lloyd (vrachtschip met enige passagiersaccomodatie) in een aantal weken naar Nederland. Eerder, in 1959, voeren we ook vanuit Hong Kong naar Nederland. Voor vakantie; toen met de Bayernstein. Op die reis voer Orson Welles mee nadat hij in de film "Ferry to Hong Kong" had geacteerd.

maar daar dat vervoersmiddel (het beste hier) niet zoo gauw te vinden was, hebben we eerst even geloopt en toen een karretje genomen met een paard. Dat zijn hier kleine vurige weinig getemde beestjes en zij loopen altijd in draf, maar je hebt ook wel eens kans in de goot terecht te komen. In zoo'n karretje kun je met z'n tweeën goed in, hoewel je knie aan knie zit, vooral nu

Jaapie zoo dik geworden is. Enfin, we kwamen dan zonder ongevallen aan het huis van den commissaris op de Talang Djawa (weg, waar hier de meeste Europeanen wonen). Aan het hek stonden zij de visite al op te wachten (zeker bang, dat er niemand komen zou) enfin, hoe het zij, zij zijn altijd erg blij, als we komen. Hij is wel aardig, een beetje onbeduidend, fluistert bij voorkeur (ik geloof dat hij er een scheve mond van gekregen heeft), die fluistergesprekken hebben echter nooit iets in. Als je hem in zijn kwaliteit van commissaris ergens over aanklamt, vouwt hij zijn zakdoek in zijn hand op en nog eens op en fluistert geheimzinnig: “Daar doe je niks aan zeg” – Zijne vrouw, de dochter van een dominee uit Giessen-Nieuwkerk is een boerentrien, een dikkerd, zij is vreeselijk jaloersch, jaloersch omdat ik niet dik ben, jaloersch omdat ons kind een jongen is en zij 3 meisjes hebben en weet ik waar nog over.

Zij is erg taktloos en zegt altijd een of ander gek. Zij komt zoowat nergens, terwijl haar man alleen overal op en tussen zit; in Indië is het de gewoonte dat je samen overal komt. Toen ik er bijv. den eersten keer kwam (Jaapie dobberde toen nog op het zilte nat), was het huis in 't donker; hij wilde de lamp opsteken, er was geen kousje. “O Kees”, verontwaardigde zij zich; “als je hadt willen hebben, dat er een kousje was, dan had je het maar moeten laten halen”.

Enfin, laten we verder gaan; tegelijk met ons kwamen Mijnheer en Mevrouw Bankert (hij is vendutiehouden, beweert cavalerie-officier geweest te zijn en is een vreselijke brombeer; als je iets bij hem koopen wilt, snauwt hij je de deur uit), gisteravond viel hij nogal mee; zijn vrouw is niet meer zoo jong, maar doet heel coquet, maar je kunt het wel van haar hebben; 't is een heel lief mensch. Even daarna kwam de dominee met zijne vrouw (een lieve, zachte vrouw, de stumper heeft tering). Even daarna kwam Albrecht met zijne vrouw. – Ja, wat Swagers ooit

bewogen heeft met die menschen om te gaan. Hij is belastingambtenaar, een betrekking die veel te hoog voor hem is. Hij is n.l. een Indo. Jullie in Europa kunnen je daar moeilijk een denkbeeld van vormen. De Indische menschen, die je in Holland ontmoet, zijn de elite ervan en die kun je niet meerekenen. Ik ga ook steeds van het principe uit, nooit op niemand neer te zien omdat het een Indo is, maar het zijn menschen met andere begrippen, andere zeden en gewoonten, nooit te vertrouwen, ze vormen eenmaal een andere caste, je kunt er nu eenmaal niet gewoon mee omgaan. Mevr. Albrecht maakt zich verdienstelijk om allerlei voor de familie Swagers te bakken en te kookken en vandaar misschien de vriendschap. Maar in 't publiek schaamt Swagers zich voor ze en dat zou ik niet graag doen voor menschen, die ik als vrienden in mijn huis ontving. Maar dergelijke dingen moet natuurlijk ieder voor zich weten.

Eerst nog een aangesleep van stoelen en tafels, gedelibereer waar de menschen zitten moesten (je ontvangt je visite in de voorgalerij), de bokken werden van de schapen gescheiden. Jaap die toch tusschen de dames wou gaan zitten, werd vandaar verdreven en verder verliep alles gewoon. Eerst werd er limonade geoffreerd met taart die niet te eten was (het meel was bedorven of zoo iets). Ik was maar zoo vrij om het te laten staan; ik had geen zin misselijk te worden. Daarna kwam vanille ijs en moest Mevr. Swagers zich weer even met roem overladen. Manlief offfreerde een glas muskaatwijn maar werd, toen hij daarmee halverweg was door zijn wederhelft toegesnauwd, "Maar Kees, we hebben nu toch ijs". Prettig voor de menschen die al aangenomen hadden.

Even na half negen namen we afscheid; de familie Swagers beloofde gauw te komen, de domineesfamilie zei: "tot ziens" en Jaapie & Jet verdwenen in de duisternis van de Indische nacht;

gelukkig kregen we een bedja te pakken en waren een half uur later thuis waar Theeke rustig sliep. Ik ga nooit met een gerust hart uit, maar je moet hier dikwijls. De Indische maatschappij is zo anders dan de Hollandsche. O ja, de familie Albrecht had zoo ongeveer geen woord gezegd (dat doen zij nooit, als zij in gezelschap van blanken zijn).

Op het oogenblik (tusschen 7 en half 9) geeft Jaap les aan Juffr. Claes, een Belgisch meisje uit Antwerpen. Na den oorlog (wanneer zal dat zijn) gaat zij terug en zal jullie in Brussel komen opzoeken. Het is een heel lief meisje, nooit zal zij hatelijk zijn; altijd bang iemand pijn te doen. Wist ik toch maar eens, hoe jullie het maakt. We wachten, wachten; wanneer komt er toch een einde aan de gruwelen?

Woensdag 12 September 1917

't Is alweer Woensdag; de tijd vliegt hier gewoon; we vinden het jammer als de Zondag voorbij is, maar dan denk je weer: "Maandag, zouden er brieven zijn?" Maandags n.l. komt hier de boot van Batavia aan, bijna altijd De "Van Lansberge", dus ons verkeersmiddel met de buitenwereld.

De Van Lansberge - Koninklijke Paketvaart Maarschappij (KPM), vermoedelijk op de Moesi bij Palembang